

Galapagosøyene og deres “oppdagere”

■ Artikkel I

Av Jostein Andreassen

INGRESS

I min “Darwinboken” (2009) – dansk utgave “Darwinbogen” (2010) – har jeg fortalt om Charles Darwins opphold på Galapagos-øyene en drøy måned i 1835. Her traff han på mange fremmedartede dyr og fugler. Eftertiden har særlig vært opptatt av hans møte med de mangfoldige finkene og de merkelige kjempeskilpaddene. Vi har sett at Darwins observasjoner og innsamling av disse ikke var spesielt imponerende, selv om dagens lærebøker i biologi nettopp gir inntrykk av det motsatte. Hva skilpaddene angår, så klarte ikke Darwin å få med seg at skilpaddene faktisk hadde forskjellig utseende fra øy til øy, selv om engelskmannen Lawson uttrykkelig gjorde ham oppmerksom på det. Derfor ble skilpaddeskjoldene som ble igjen etter festmåltidene om bord, ikke tatt med hjem til England i forskningsøyemed, men i stedet lempet over bord etter hvert av byssegutten. Også dette er nøye skildret i boken. Her skal vi imidlertid se nærmere på Darwins forløpere på Galapagos og særlig David Porter, en amerikansk skipskaptein som var i området et tidsrom i 1812, nesten 25 år før Darwin. Hans store bok “Journal of a Cruise” (650 sider) kom ut i 1815 med nytt opplag sju år etter. Hadde Darwin lest denne

Galápagos-øerne og deres “oppdagere”

DANSK indledning til artiklen

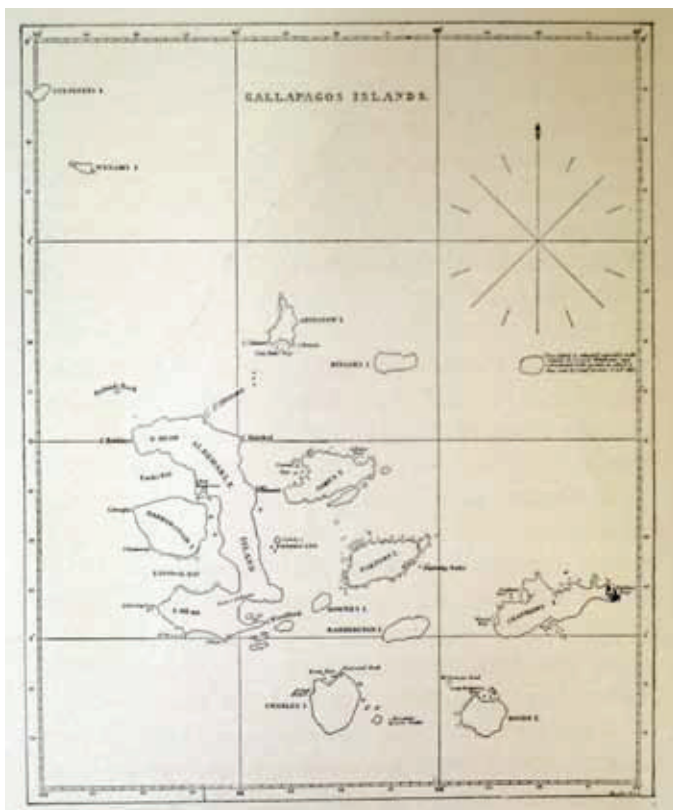
I min “Darwinboken” (2009) – dansk utgave “Darwinbogen” (2010) – har jeg fortalt om Charles Darwins opphold på Galápagos-øerne en måneds tid i 1835. Her traf han på mange fremmedartede dyr og fugle. Eftertiden har især været optaget af hans møde med de mangfoldige finker og de mærkelige kæmpeskildpadder. Vi har set at Darwins observationer på og indsamling af disse ikke var specielt imponerende, selv om dagens biologibøger netop giver indtryk af det modsatte. Hvad skildpadderne angår, så opdagede Darwin ikke at skildpadderne rent faktisk havde forskelligt udseende fra ø til ø, selv om englænderen Lawson uttrykkelig gjorde ham opmærksom på dette forhold. Derfor blev skildpaddeskjoldene som blev tilovers efter festmåltiderne om bord, ikke taget med hjem til England til nærmere studier, men i stedet lempet over bord langs ad vejen af messedrengen. Også dette er nøye skildret i bogen. Her skal vi imidlertid se nærmere på Darwins forløpere på Galápagos og særlig David Porter, en amerikansk skibskaptajn som var i området i løbet af 1812, næsten 25 år før Darwin. Hans store bog “Journal of a Cruise” udkom i 1815 med nyt oplag syv år efter. Havde Darwin læst denne på forhånd, havde hans ophold og indsamling i øriget uden tvivl fået et helt andet professionelt præg.

på forhånd, hadde utvilsomt hans opphold og innsamling i øyriket fått et helt annet profesjonelt preg. Men først litt mer om Darwin ...

Darwin på Galapagos

«Jeg ser fram til Galapagos med større interesse enn til noen annen del av reisen,» skriver Charles Darwin fra Peru i august 1835 til sin beste venn, fetteren William Darwin Fox, som var prest hjemme i England. (Burkhardt 1985:460)

Den unge mannen med tittelen “naturalist” om bord på det britiske marinefartøyet H.M.S. Beagle [“Sporhunden”] skulle bare ha visst. Møtet med disse småøyene i Stillehavet utenfor Ecuador skulle bli et av de aller mest kjente i vitenskapens historie. For her støtte Darwin på et isolert og merkelig dyre- og planteliv – et levende laboratorium, så og si – som siden skulle inspirere ham til å skrive sitt hovedverk “Om artenes opprinnelse” (1859). Galapagosøyene hadde han opplevd som et skapelsessenter, en slags verden for seg selv; «these facts seemed to me to throw some light on the origin of species – that mystery of mysteries» (disse fakta syntes for meg å kaste litt lys over artenes opprinnelse, dette mysterienes mysterium). *

Kart over Galapagosøyene, tegnet av David Porter.

Men kanskje gikk det litt troll i ord. For hans fem uker lange besøk på det som ble kalt “De forheksede øyer”, er også en beretning omspunnet av myter. Særlig har Darwins møte med de mange underlige skapningene der i ettertid utfordret fantasien, som nevnt ofte godt hjulpet av lærebøkene. Noen ganger synes jeg at deres fremstilling helt savner rot i virkeligheten. Ser du ikke for deg Darwin der han rir bortover på ryggen av en kjempeskilpadde og så plutselig får en god ide? Hvordan kan det da ha seg at det ikke står ett eneste ord om skilpaddene på Galapagos i “Om artenes opprinnelse”?

Videre er “Darwins finker”, de merkelige og morsomme småfuglene han møtte på øyene, blitt et av biologiens fremste ikoner. Men det vil sikkert være overraskende for mange å høre at vi leter aldeles forgjeves etter omtalen av dem *også* i hans hovedverk ...

Ble primærkilden

Aller mest overrasket ble nok naturforskeren selv et halvt år etter at han var kommet hjem. For først da forskjellige spesialister hadde fått undersøkt samlingene fra reisen, oppdaget Darwin hva han egentlig hadde funnet og etter hvert hvilke store konsekvenser det skulle få for ham selv og for biologiens historie!

Som han selv forteller i en dagbok i 1837, identifiseringen av de zoologiske eksemplarene fra Galapagos “ble primærkilden til alle mine tanker”. “These facts origin all my views”. (de Beer 1959:7)

Hva var det egentlig som skjedde med Darwin på Galapagos? Hva gjorde han? Hva fant han ut? Hvor forberedt var han egentlig på det han kom til å få se? Hvilke feilvurderinger måtte han innse i etterpåklokskapens lys?

Det er dette vi skal ta for oss i denne artikkelserien, der vi nøye holder oss til primærkildene, reiseskildringer, dagbøker og notater, ofte skrevet ned samme dag som begivenhetene skjedde. Men først må vi vite litt mer om dette svært eiendommelige øyriket, og hva som faktisk skjedde der *før* Darwin steg i land fra H.M.S. Beagle sammen med sine skipskamerater.

* Her siterer Darwin et uttrykk i et brev fra Sør-Afrika, skrevet 20. februar 1836 av datidens ledende astronom Sir John Herschel til datidens ledende geolog Charles Lyell. Darwin selv siterer det også i forordet til sitt hovedverk “Om artenes opprinnelse”. Brevet står i Babbage, Charles: “The Ninth Bridgewater Treatise: A Fragment” 1838:226. De to gigantene diskuterer på hvilken måte utdøde arter erstattes av andre. Lyells svar står i Mrs. Lyell (ed.): “Life, Letters and Journals of Sir Charles Lyell”, Vol. 1, 1881:464.

Litt om Galapagos

I forbindelse med Columbus-festlighetene i 1892 ble Galapagos-øyene omdøpt til Archipiélago de Colón,

Columbus-arkipelet. De utgjør en egen provins i Ecuador, som annekterte dem kort etter at landet brøt ut av Stor-Columbia og ble egen republikk i 1830. Fram til da hadde Galapagos i 300 år vært nærmest som et ingenmannsland å regne og ble stort sett bare besøkt av sjørøvere og hvalfangere. De ligger 100 norske mil ut vest i havet og på høyde med ekvator. Landarealet er i alt ca. 8.000 km² og altså litt større enn mitt hjemfylke Vest-Agder. Innbyggertallet er ca. 20.000 mot fjerdeparten for 25 år siden. Bosetningen begrenses til de fire øyene som har ferskvannskilder. Folk flest lever av jordbruk og dyrker også litt bananer og kaffe. Produkter som huder, salt og fisk utføres. Administrasjonssenteret heter Puerto Baquerizo Moreno. Arkipelet består av 16 større og et flertall mindre øyer. Den suverent største er Isabela (Albemarle) som utgjør mer enn halvparten av hele landarealet, andre viktige øyer er Santa Cruz (Indefatigable), Fernandina (Narborough), San Salvador (Santiago, James), San Cristóbal (Chatham) og Santa María (Floreana, Charles). Utenom disse Columbus-inspirerte navnene har de fleste også andre navn; de gamle engelske er mest brukt. Her brukes de spanske og offisielle.

Vår egen Thor Heyerdahl fant under en arkeologisk ekspedisjon i 1953 rester av keramikk han mente var bevis for tidligere indianske besøk på øyene (Heyerdahl & Skjølsvold 1956). Øyene er vulkanske og bygd opp av svart lava. De fleste vulkanene er utslokte; den mest aktive er Volcan la Cumbre på Fernandina som stadig har utbrudd. Fra en sokkel langt under havoverflaten hever flere av de enorme kraterne seg til godt over 1000 meter.

Norsk innvandring

Andre typiske karaktertrekk vil komme fram etter hvert i artikkelen og i de besøkenes beskrivelser, la meg her bare nevne at øyriket har en særegen og egentlig tragisk norsk innvandringshistorie. Under ledelse av kaptein August F. Christensen fra Sandefjord landet de 10 første kolonistene på øya Santa María for drøye 80 år siden. Den kjente zoologen Alf Wollebæk var med og opprettet en biologisk stasjon – “Peninsular Oslo Museum” – som eksisterte en kort tid og som siden resulterte i en del naturfaglige artikler.

“PENINSULAR OSLO MUSEUM”

Zoologen Alf Wollebæk (1879-1960) var konservator ved Zoologisk Museum, Universitetet i Oslo, fra 1908 og konstituert bestyrer 1923–49. Han deltok på flere havforskningsekspedisjoner og utgav avhandlinger om ormer, kreps, reinsdyr og seler. Wollebæk skrev “*Norges fisker*” (1924) og “*Norges pattedyr*” (1921). I 1925 var han på Galapagos-øyene sammen med preparanten Erling Hansen. De to dro sammen med 18 andre over med skonnerten “Floreana” av Sandefjord den 15. mai og var først framme på øya Isla Santa Maria (Floreana) den 2. august. Nær ei lita halvøy innerst i den kjente Post Office Bay ble den biologiske stasjonen “Peninsular Oslo Museum” opprettet. I “Nyt Magazin for Naturvidenskaberne” for 1932 og 1934 fins interessante artikler fra flere vitenskapsgreiner om oppholdet. Fra Galapagos brakte Wollebæk hjem en sjøløve; arten bærer i dag navnet *Zalophus californianus wollebæki*, skriver Harald Nissen d.e. i “Norsk Biografisk Leksikon” (2000-2006). Alf Wollebæk gav siden ut den populærvitenskapelige boka “De forheksede øer” (1934). I ett av

En Galapagos-skilpadde, tegnet av David Porter ca. 1812

kapitlene der, “Spor som svinner”, forteller han: «Av fiskerne i Akademibukten [på øya Santa Cruz] fikk vi en del tørret skilpaddekjøtt; det var unektelig meget velsmakende, og særlig var leveren fortrinlig.» Han peker også på hvor utsatt disse dyrene er for «verdens farligste rovdyr, mennesket og menneskets medhjelper, hunden» og sier: «Snart vil disse skilpadder være en saga blott.» Heldigvis er ikke Wollebæks spådom gått i oppfyllelse. Ei barnebok, “Nybyggjarane på Galapagos. Fortald etter folk som var med på ferda” (1936, 1948) av Ola Mjanger, kom ut på Norsk Barneblads forlag og beretter om en av flere ekspedisjoner til øyene i mellomkrigstida. Den norske legen Stein Hoff besøkte Galapagos under sin jordomseiling på skuta “Red Admiral” sammen med familien i juni 1979 (Hoff 1983:41ff). Da de kom hjem, dro han straks tilbake til øyriket for å skrive en bok om de norske etterkommerne som fremdeles befant seg der. Dette ble et verdifullt verk: “Drømmen om Galapagos. En ukjent norsk utvandrerhistorie” (1985).

Som navnet Galapagos antyder – på spansk betyr det “land-skilpadde” – så er dette stedet helt og fullt krypdyrenes rike med en rekke endemiske eller stede egne arter. I tillegg fins det en rekke særegne fugler som heller *ikke* er redde for mennesker, og havet vrirmler av liv. Siden øyene aldri har hatt noen fast tilknytning til Sør-Amerika, er de eneste opprinnelige pattedyrene faktisk bare et par flaggermus- og noen få små rotte-arter. Alle disse merkværdighetene sammen med at de sterke havstrømmene i området forårsaker uforklarlig avdrift for seilskip, ble folk forledet til å tro at dette bakvendt-landet egentlig drev rundt i havet. Nei, slike områder var fordømt av Gud og måtte unngås – de svarte virkelig til sitt karakteriserende navn Las Islas Encantadas – De forheksede øyene.

Dampier 1697

Men endelig, i 1959, blir alt areal som ikke er kolonisert av mennesker erklært som nasjonalpark. Året etter ble forskningsstasjonen The Charles Darwin Research Station etablert på øya Santa Cruz og har etter hvert satt i gang viktige bevaringstiltak. Først i 1978 kom imidlertid øygruppa med på UNESCOs “World Heritage List”, og åtte år senere ble også havområder rundt øyene beskyttet. Antall turister hvert år er sterkt økende, 2009 ca. 80.000; disse opplever et nokså strengt regime med mange regler og får bare gå i 60 tilrettelagte områder med merkede løyper og med en egen guide.

Dessverre har flere innførte og forvillede husdyr og rotter spredt seg de siste 300 årene og forvoldt enorme økologiske problemer med atskillige utfordringer for Nasjonalparken. Storstilte nedskytninger av uønskede dyr på enkelte øyer har blitt utført fra myndighetenes side de siste årene for å bevare den opprinnelige vegetasjonen; f.eks. ble det i 2009 skutt fra helikopter hele 60.000 geiter på øya San Salvador (Frank Sulloway pers. med. 2005).

De første besøkende

I 1535 kom biskop i Panama, Tomás de Berlanga, ut av kurs på sin skipsreise nedover langs den sør-amerikanske kysten mot Peru. Omsider havnet han på Galapagos-øyene, trolig som den første i historisk tid. Siden alle om bord var svært tørste, sendte biskopen folk i land flere steder for å finne vann. «Men,» som han senere skriver i sin rapport til den spanske keiser Karl V, «de fant ingenting annet enn seler (...) og så store landskilpadder at de kunne bære en mann på toppen av seg selv og mange slange-liknende øgler.» (Hickman 1985:19)

Sjøfolk som ankom til øyene nesten 200 år senere, opplevde situasjonen likedan. Den engelske sjørøver og oppdagelsesreisende William Dampier beretter i sin engasjerende bok “A New Voyage Round the World” fra 1697 om flere opphold på Galapagos. Men tydeligvis hadde han mer sans for det rent kulinariske enn biskopen: «Landskilpaddene er her så tallrike at 5-600 mann kan leve på dem alene i flere måneder uten annen proviant,» skriver han. «De er spesielt store og fete og så søte at ingen kylling kan spises med større velbehag.» (Dampier 1697:59; i årene 1708–11 var forresten Dampier *kjentmann* på en ekspedisjon som bl.a. unnsatte skotten Alexander Selkirk som oppholdt seg fire år ufrivillig på øya Juan Fernández vest av Chile. Denne redningsdåden gav trolig ideen til Daniel Defoes roman “Robinson Crusoe” fra 1719, se nedenfor. Tydeligvis er hans bok også et forbilde for Swifts “Gullivers reiser” (1726); Dampier nevnes i forordet.)

På slutten av 1700-tallet ankommer så den fargerike britiske marinekapteinen James Colnett og ble like begeistret for de særegne krypdyrene. Alle om bord syntes skilpaddekjøttet var den reneeste lekerbisen; det absolutt beste de noen gang hadde smakt. (Colnett 1798:156ff.)

Rogers

Den britiske kaperkapteinen Woodes Rogers (ca. 1679-1732), som siden ble guvernør av Bahamas, foretok en jordomseiling med “The Duke” og et tvillingskip tidlig på 1700-tallet. Han er særlig kjent for i 1709 å ha *reddet* ovennevnte Alexander Selkirk. Daniel Defoe hadde nok også Rogers interessante reiseskildring “A Cruising Voyage Round The World” (1712) i

tankene da han skrev om Robinson, for kapteinen fortalte om Selkirks redning i detalj i sin bok (Rogers 2004 (1712):70ff.).

Mer interessant i vår forbindelse er at Rogers flere ganger besøkte Galapagos-øyene. Kapteinen er en flink observatør og beskriver det han ser på en levende måte. Riktignok er han som mange andre samtidige sjøoffiserer opptatt av hva som kan bli "til nytte" for senere besøkende og opplyser hva de eventuelt kan leve av om de besøker øyene. Men han gjør seg også sine refleksjoner:

«På disse øyene fins de fleste typer sjøfugl og også noen fugler på land, særlig hauker av forskjellige slag, og turtelduer, begge så veldig tamme at vi ofte slår dem i hjel med stokker. Jeg så ingen slags dyr, men der er mengder av iguaner (Guanas), og landskilpadder (Land Turtle) nesten på hver eneste øy. Det er jammen merkelig hvordan de siste er kommet hit, fordi de kan ikke komme hit på egen hånd, og ingen av dette slaget er det mulig å finne på fastlandet. ("Tis strange how the latter got here, because they can't come of themselves, and none of that sort are to be found on the Main.") Seler oppholder seg på noen av disse øyene, men ikke så mange, heller ikke er pelsen deres så brukbar som på Juan Fernandez." (s. 143).

Porter

Amerikaneren David Porter (1780-1843), kaptein om bord på den 32-kanoners fregatten USS "Essex", oppholdt seg i Galapagos-øyriket i hele fem måneder under USA's krig med Storbritannia 1812-15.

Med sitt mannskap på nær 350 hadde han som oppgave å utradere den britiske hvalflåten i farvannet, og det gjorde han til gagns. Porters eventyrlige rapport "Journal of a Cruise" er tykk som en bibel og inneholder en mengde detaljerte opplysninger om Galapagos – og ikke minst av naturfaglig art!

Det finnes faktisk en oversikt over hvilke bøker og verker som fantes i biblioteket til H.M.S. Beagle, det skipet Darwin var med under sin verdensomseiling. Av denne går det fram at ovennevnte Rogers' og Porters bøker ikke var med, men at reiseskildringen til James Colnett var der. (Burkhardt et al. (eds.) 1985:553ff.)

Både FitzRoy og Darwin hadde jo flere måneder å forberede seg på før de dro ut fra Plymouth, og i etterpåklokskapens lys må vi tro at Porters "Journal of a Cruise" hadde vært en sann gullgrube, både for kaptein FitzRøys kartleggingsoppdrag ved Galapagos og ikke minst for Darwin! Begge burde ha kjent den som både berømt og beryktet; boken ble nemlig anmeldt i det mest sentrale tidsskriftet i England, "Quarterly Review" i 1815 (Porter 1986:xvii). Den meget britiske redaktøren brukte vel de fleste skjellsordene i

språket i sin omtale og hevdet sarkastisk at ingen om bord i Porters fregatt hadde noe mer kunnskap om Gud enn innbyggerne på Tierra del Fuego.

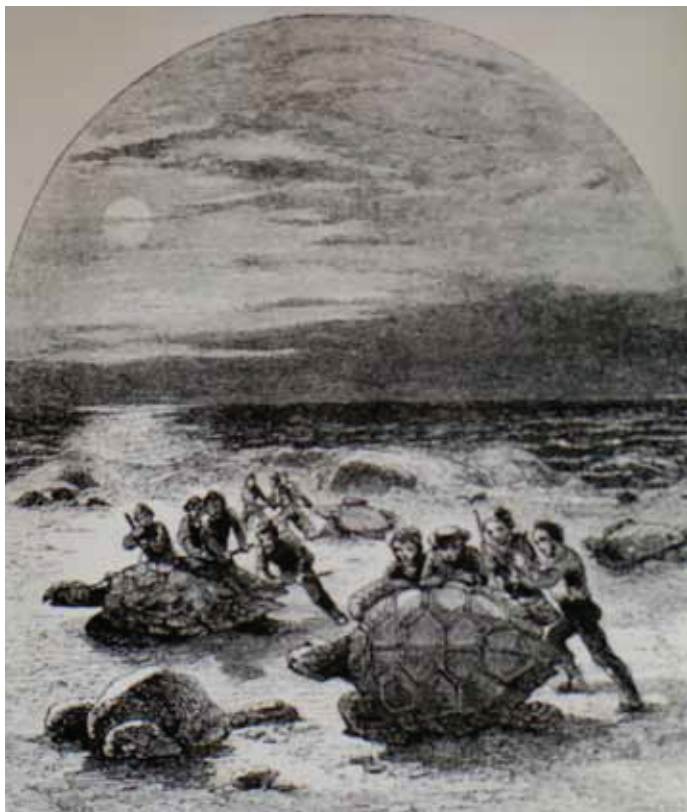
Det er all grunn til å regne med at folkene om bord på "Beagle" så på denne boka som en beretning skrevet til en tidligere slagkraftig fiende, som gang på gang hadde ydmyket engelskmennene, men likevel – en kan bare spekulere på om ikke Porters opplysninger og betraktninger hadde ført Darwin inn på "evolusjonære tanker" på et tidligere tidspunkt og forbedret hans observasjoner og ikke minst innsamlinger på øygruppa ...

Skilpadder!

I mange måneder holdt Porter liv i opptil 700 mann med skilpaddekjøtt fra Galapagos og lastet inn opp til 14 tonn (!) levende dyr av gangen. Vi vet at noen dyr var så enorme at hele tolv mann trengtes for å bære dem ned til kysten. (Hickman 1985:145) Noen hvalfangerskip han erobret, nylig kommet fra øya San Salvador, hadde opptil 800 store dyr om bord. Han forteller at etter at de hadde gått litt under et seil på dekket i ly for solen og kvittet seg med tarminnholdet, kunne de utrolig nok stues opp i lasterommet som annet stykk gods og ligge der i halvannet år (!) uten antydning til mat og vann. Han priser smaken av kjøttet og oljen det gir, opp i skyene. Om ikke dette var nok, forteller han om forskjell i smaken på dyr fra de forskjellige øyene – de fra øyene Espanola og Santa Maria er mye bedre enn de fra San Salvador.

De ser også svært ulike ut: De fra sistnevnte, skriver han, «synes å være en art fullstendig forskjellig» ("entirely distinct") fra skilpaddene på de to andre øyene. Så dette skulle Darwin bare ha visst! Lawsons påstand om forskjellig utseende var jo rett likevel. Kan vi ane at Darwin var litt dårlig forberedt? Som vi så ovenfor, hadde kaperkaptein Rogers allerede i 1712 filosofiske spekulasjoner om dyrene og deres utbredelse på

Galapagos, og om Darwin hadde fått lest dem på forhånd, ville de trolig ha satt hans tanker litt på glid og muligens også i mer evolusjonær retning. Det hadde jammen Porter også! Han formelig legger problemstillingen opp i hendene på en "fremtidig Darwin" og sier: «I shall leave others to account for the manner in which all those islands obtained their supply of tortoises and guanans, and other animals of the reptile kind; it is not my business even to conjecture as to the cause. I shall merely state, that those islands have every appearance of being newly created, and that those perhaps are the only part of the animal creation that could subsist on them, ...» (Jeg overlater til andre å gjøre rede for hvordan disse øyene fikk sin forsyning med skilpadder, iguaner og andre krypdyr, jeg har ikke noe med å gjette en gang hva som kan være grunnen. Jeg kan bare konstatere at øyene gir inntrykk av at de nylig er skapt og at disse kanskje er de eneste dyrene som kan eksistere på dem ... (Porter 1822:254f.). MER I NESTE ARTIKKEL ■

Litteratur

- Andreassen, Jostein: "Darwinboken/Darwinbogen" Origo forlag (2009/2010)
- Browne, Janet and Neve, Michael (eds.): "Charles Darwin's Voyage of the Beagle. Charles Darwin's Journal of Researches", Penguin 1989. [Darwins 1839-utgave: "Journal of Researches into the Geology and Natural History of the Various Countries Visited by H. M. S Beagle, ..." London.]
- Ibid.: "Voyaging" (1995)
- Burkhardt et al (ed.): "The Correspondence of Charles Darwin", Volume 1. 1821-1836", Cambridge (1985)
- Byron, George Anson, Baron: 1826. "Voyage of HMS Blonde to the Sandwich Islands in the years 1824-25", London.
- Colnett, James: "A Voyage to the South Atlantic and Round Cape Horn into the Pacific Ocean (...)", London 1798.
- Dampier, William: "A New Voyage Round the World. The Journal of an English Buccaneer", London [1697/1820/1999.]
- Darwin, Charles: 1839. "Narrative of the Surveying Voyages of His Majesty's Ships *Adventure* and *Beagle*, between the Years 1826 and 1836, Describing Their Examination of the Southern Shores of South America, and the Beagle's Circumnavigation of the Globe. Vol. III. Journal and Remarks, 1832-1836" (1839)
- Ibid.: 1844. "Geological Observations on the Volcanic Islands Visited during the Voyage of H.M.S. Beagle" (1844)
- Ibid.: "Om artenes opprinnelse" (1859/1998)
- Ibid.: "Rejse om Jorden. Efter den engelske Original nyeste, af Forfatteren gennemsete Udgave", Salmonsens. (Trolig etter den definitive tekst fra Darwins hånd i John Murrays utgave, London 1860, men som ble trykket opp igjen i 1870, -72, -73 og -76). 1876
- Ibid.: (Francis Darwin (ed.): "The Life and Letters of Charles Darwin", 3 vols. London 1887
- de Beer, Gavin (ed.): "Darwin's Journal. Bulletin of the British Museum (Natural History) Historical Series, 2, no 1" 1959
- Fitter, Julian, Fitter, Daniel, Hosking, David: "Wildlife of the Galapagos. The most complete Identification Guide to the Wildlife of the Galapagos", Princeton University Press 2000.
- FitzRoy, Robert: "Narrative of the Surveying Voyages of His Majesty's Ships *Adventure* and *Beagle*, between the Years 1826 and 1836, Describing Their Examination of the Southern Shores of South America, and the Beagle's Circumnavigation of the Globe", London 1839
- Heyerdahl, Thor; Skjølsvold, Arne: "Archaeological evidence of pre-Spanish visits to the Galapagos Islands. American Antiquity; vol 22, no. 2, pt. 3. Memoirs of the Society for American archaeology; no 12", Salt Lake City (1956)
- Hickman, John: "The Enchanted Islands. The Galapagos Discovered" (1985)
- Hoff, Stein: "Red Admiral – og familien som seilte jorda rundt (1983)
- Porter, David: 1822. "Journal of a cruise made to the Pacific Ocean", New York.